

JAROSLAV SEIFERT

MAMINKA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

PETROLEJOVÁ LAMPA

Všichni už spí a měl bych spát,
však lampa bzučí. Stávalo se,
že zapomněl jsem poslouchat
a neuslyšel nohy bosé.
Maminka zavřela mi knížku
a já jsem musil do pelíšku.
Byl bych ji celou přečtl snad.

Často jsem hadrem přikryl práh,
pod dveřmi škvíra totiž byla,
a plamen opatrně stáh,
aby mě lampa nezahlavila.
A noční můry pod stínidlem
vrážely do cylindru křídlem.
Dočetl jsem až po obsah.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

→ ve většině básní autor vzpomíná na svoji maminku, která už nežije. On si uvědomuje, že se jeho dětství nikdy nevrátí.

- sbírka je citlivá, ale není tragická – vzpomínky na dětství jsou veselé a radostné

- básně jsou dlouhé jednu až dvě strany

b. U okna – maminka někdy plakala, ale on nevěděl proč, nechtěla to říct

b. Večerní píseň – jakou náladu měla maminka, taková nálada doma panovala

b. Vlaky – kolem oken jejich domova projížděl vlak

b. Maminčina kytice – básník rozjímá nad svatební fotkou svých rodičů

b. Ukolébavka – říkanka o tom, jak všichni usínají

b. Píseň – povídání o beránkovi, co přináší spánek

b. Píseň o slabikáři – básník vzpomíná na školní léta, jež odvála

b. První dopis mamince – vzpomínka na to, jak nevěděl, co do dopisu psát, ale maminka měla stejně radost

b. Mateřídouška – básníkovy asociace na vůni mateřídoušky

b. Nádraží – ujíždějící vlak vyvolává vzpomínku na loučení

b. Mlýnek na kávu – ráno se mu nechtělo vstávat, ale všechny věci kolem něj už byly vzhůru

b. Píseň o pruhovaných peřinách – usínal sám a představoval si, co pruhy znamenají

b. Hra v kuličky – byla básníkovou nejoblíbenější, nic jiného nevnímal

b. Všední den – básník s láskou vzpomíná na to, jak maminka dělala domácí práce

b. Pavučina – on se pavouků bál, ale maminka je bránila

b. Maminčina píseň – maminka šije až do noci, nad čím asi nad prací přemýšlí?

b. Tatínkova dýmka – maminka hubovala, že tatínek sype tabák, ale přitom měla dýmku ráda

- b. Píseň o dobrodružství – když byl malý, hrál si s maminkou na indiány. Ale maminka už nežije.
- b. Píseň o jízdě na kolenou – často si hrál, ale jízda na tatínkových kolenou byla nejlepší
- b. Petrolejová lampa – vzpomínka na čtení pod peřinou
- b. Nůž – od strýčka – námořníka, který vyprávěl o dalekých cestách, dostal nůž
- b. Cukrářský krám – velice toužil ochutnat všechno, co bylo za výlohou
- b. Motýli – učí se do školy a u toho ho rozptyluje žluťásek
- b. Karlův Týn – vzpomínka z výletu na hrad, kde mu jedna socha světičky připomněla maminku
- b. Okarína – je hudební nástroj, který toužil mít, ale nebyly na něj peníze
- b. Svlačec – rostlina, která roste u cesty a jejíž vůně připomíná básníkovi maminku
- b. Dědečkův pohřeb – hoch vnímá vše okolo, jen ne pohřeb, a vybavuje si poslední vycházku s dědečkem
- b. Hálkův domek – básník v něm byl jako malý s dědečkem, básník i jeho dům ho okouzlili
- b. Hora Říp – autor viděl mnoho vysokých hor, ale nejmilejší je mu nízká hora, která znamená domov
- b. Housle – jako malý cvičení na housle nenáviděl a odmítal na ně hrát. Dnes ho to mrzí, protože je koupila maminka.
- b. Vějíř – maminka vějíř schovávala ve skříni, ale on se k němu přece dostal a s nadšením četl verše, které na něm byly napsané
- b. Maminčino zátiší – povzdychnutí nad tím, jak dětství se starostlivou maminkou uteklo
- b. Maminčino zrcátko – maminka měla oblíbené zrcátko, které stálo s ní. Bylo naprasklé a zašedlé. Zrcátko pořád visí na stěně, ale nikdo už se do něj nedívá – básníkovi je z toho do pláče.
- b. Kytička fialek – básník vzpomíná, jak se maminka bránila, když jí daroval kytičku; raději by za peníze něco koupila. A teď, když je po smrti, jí nejde do ztuhlé ruky vtisknout fialky.
- b. Prstýnek po mamince – básník má schovaný prstýnek, nad kterým někdy vzpomíná
- b. Krabice na čaj – když básník vidí starou plechovou krabičku, vzpomene si, jak maminka vařila čaj
- b. Píseň – básník lituje toho, že je jeho dětství pryč
- b. Hrdličky – básník se loučí se vším, co mu připomíná dětství a maminku, a je mu smutno

- **téma a motiv**

téma: lampa, kterou si svítil na čtení

motivy: spánek, knížka, maminka, dveře

- **časoprostor**

prostor: neurčen (doma, venku, u babičky...); autorův pokojík

čas: básníkovo dětství, večer/noc před spaním

- **kompoziční výstavba**

Sbírka se skládá z jednotlivých básní.

Báseň Petrolejová lampa má dvě sloky/strofy po 7 verších.

- **literární forma, druh a žánr**

poezie, lyricko-epický text, reflexivní (intimní) lyrika

- **lyrický subjekt**

ich-forma (lyrickým subjektem je sám autor)

- **postava**

vypravěč: vášnivý čtenář, vynalézavý (maskuje světlo z lampy)

maminka: odhalila synovo noční tajné čtení, laskavá – nezlobí se, ale trvá na tom, aby syn spal

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo lyrického subjektu v ich-formě

- **typy promluv**

monolog lyrického subjektu

- **veršová výstavba**

Obě sloky mají rýmové schéma A, B, A, B, C, C, D – jde o rým střídavý doplněný rýmem sdruženým.

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

zdrobnělina *maminka, pelíšek*

archaismus *musil, přečtl*

nespisovný tvar *stáh*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

hyperbola *všichni už spí*

personifikace *lampa bzučí, lampa nezradila*

přesah *však lampa bzučí. Stávalo se,
že zapomněl jsem poslouchat*

inverze *nohy bosé*

metafora *cylindr (= stínítko lampy)*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. i 2. polovina 20. století

Jaroslav Václav Seifert (1901–1986)

- básník, překladatel, publicista, kritik
- narodil se v Praze na Žižkově, měl mladší sestru
- z rodiny zámečníka – orientován doleva
- nedokončil gymnázium, od r. 1919 se živil jako novinář v levicovém tisku (Rudé právo, Rovnost, Komunistické nakladatelství a knihkupectví)
- redaktor satirického časopisu Sršatec a obrázkového týdeníku Reflektor
- zakládající člen levicového kulturního hnutí Devětsil (1920)
(Devětsil bylo seskupení českých avantgardních umělců, založeno v Praze roku 1920, věnovali se proletářské literatuře, tzv. magickému realismu a poetismu, vůdčími osobnostmi sdružení jsou Karel Teige, Jaroslav Seifert, Vladislav Vančura, Jiří Wolker, Josef Havlíček a Vítězslav Nezval.)
- cestoval do Paříže, Itálie, Sovětského svazu, Švýcarska, Francie
- oženil se r. 1928, měl syna a dceru
- r. 1929 byl vyloučen z Komunistické strany za své vystoupení proti Gottwaldovu vedení
- poté působil v Lidových novinách, divadelním časopise Nová scéna, Právu lidu, Pestrých květech, Ranních novinách, Národní práci a Práci
- do Komunistické strany se již nikdy nevrátil
- ve 30. letech pracoval v nakladatelství Družstevní práce, po válce v nakladatelství Práce
- stal se členem České akademie věd a umění
- od r. 1949 byl v invalidním důchodu
- v letech 1949–1954 měl omezenou možnost publikovat (za kritické výroky vůči jiným básníkům)
- r. 1956 vystoupil na 2. sjezdu Svazu čsl. spisovatelů, kritizoval politickou praxi v kultuře – popularita
- od r. 1956 trpěl nemocí pohybového ústrojí
- r. 1969 byl zvolen předsedou Svazu českých spisovatelů → rozpuštěn → zákaz publikace
- jako jeden z prvních podepsal Chartu 77
- až r. 1979 mohla vyjít nová sbírka, do té doby pouze v samizdatu
- držitel ocenění Státní cena za literaturu (1955, za sbírku Maminka) a Národní umělec (1966)
- jediný český nositel Nobelovy ceny za literaturu (1984) za „poezii, která svěží smyslovostí a mimořádnou vynalézavostí podává osvobozující obraz lidské nezdolnosti a mnohotvárnosti“, cenu převzaly jeho děti
- přátelil se s Josefem Horou, Jiřím Mahenem, S. K. Neumannem, hercem Ladislavem Chudíkem
- zemřel na selhání srdce v Praze, státní pohřeb se konal v Rudolfinu
- je pohřben v Kralupech nad Vltavou (rodiště matky)

proletářská poezie:

Město v slzách – 1921, prvotina, sbírka věnovaná Neumannovi, o revoluci

Samá láska – 1923, sbírka již nese rysy poetismu

poetismus:

Na vlnách TSF – 1925, TSF = bezdrátová telegrafie, nyní vychází pod názvem *Svatební cesta*

Slavík zpívá špatně, Poštovní holub

subjektivní lyrika:

Jablko z klína, Ruce Venušiny, Jaro sbohem

Osm dní – soubor 10 elegií, napsáno po smrti TGM r. 1937

Zhasněte světla – reaguje na ohroženou vlast, z r. 1938

za okupace:

Vějíř Boženy Němcové, Světlem oděná, Kamenný most

poválečné sbírky:

Přilba hlíny, Píseň o Viktorce

reakce na kresby Josefa Lady a Mikoláše Alše:

Šel malíř chudě do světa, Chlapec a hvězdy, Maminka

závěrečné období, využití volného verše:

Koncert na ostrově, Odlévání zvonů, Halleyova kometa, Deštník z Piccadilly, Morový sloup, Býti básníkem

próza:

Hvězdy nad rajskou zahradou

Všecky krásy světa – vzpomínky, vydáno 1981

překlady:

- z francouzštiny a ruštiny

- G. Apollinaire, P. Verlaine, A. Blok, *Píseň písní*

• literární / obecně kulturní kontext

Je možné ho řadit k několika směrům:

- hlavní představitel české avantgardy

- počáteční díla náleží k proletářské poezii

Proletářská literatura

(proletář = dělník, proletářská = dělnická)

= levicově orientovaná literatura 20. let 20. století

- inspirace marxistickou filozofií, ruským básníkem Vladimírem Majakovským

- „sen o revoluční přeměně světa“

- počátek spatřován v článku Jiřího Wolker *Proletářské umění* otištěném v časopise Var

- v době komunismu vyzdihována, dnešní pohled je objektivnější

- pro literaturu znamenala přínos, nelze ji opomenout

- autoři proletářského umění se sdružovali v hnutí Devětsil

Devětsil – nejvýznamnější české levicové kulturní sdružení 20. let 20. stol.

- celý název Svaz moderní kultury Devětsil, název Devětsil prý vymysleli bratři Čapkové (jarní bylina)

- nejprve proletářský program, poté příklon k poetismu

- vznikl r. 1920 v Praze

- zakládající členové: J. Seifert, Vl. Vančura, A. Hoffmeister, K. Teige

cíl – pořádat kulturní akce, vydávat almanachy, prosadit kolektivní přístup ke světu

rysy proletářské literatury:

- umění musí bojovat proti nespravedlnosti – revolučnost, ale nenávisť k válce

- kolektivismus (proti individualismu), optimismus

- zobrazení dělnické třídy, jejího útlaku

- určena k recitaci, má silně agitovat

- srozumitelnost i pro dělníky, jednoduchý jazyk

- některá díla náleží k poetismu

Jiří Wolker (1900–1924)

- básník, prozaik, dramatik, teoretik proletářského umění

- symbol proletářské poezie pro své brzké úmrtí

- narodil se i zemřel v Prostějově (→ recitační soutěž Wolkerův Prostějov)

- publikovat začal již za středoškolských studií

- na přání otce studoval práva, současně navštěvoval přednášky z literatury na filozofické fakultě (přednášeli Šalda, Nejedlý)

- od dětství měl tuberkulózu, léčil se ve Vysokých Tatrách

- pohřben v Prostějově

Host do domu – 1921, básnická sbírka složená z textů psaných za studií na gymnáziu

O milionáři, který ukradl slunce, O kominíkovi, Pohádka o bledé Princezně, Pohádka o listonošovi – sociální pohádky

Nemocnice, Hrob, Nejvyšší oběť – 1923, dramata, vycházejí v souboru *Tři hry vlastní epitař* (= náhrobní nápisy)

Poetismus = jediný avantgardní mezinárodně uznávaný umělecký směr českého původu

- vytvořen r. 1924, skončil po r. 1930, kdy autoři přešli k surrealismu
 - autoři: Karel Teige (stať Poetismus), Vítězslav Nezval (stať Papoušek na motocyklu)
 - ovlivnění tvorbou G. Apollinaira
 - inspirace dadaismem = umění bavit se a žít
 - tvůrčí metodou je hra, řada volných asociací
 - rozpustilost, parodie, zlehčování
 - exotické motivy, cestování, lidová zábava (cirkus, pouť), velkoměsto
 - asonance = shoda samohlásek na konci veršů, bez ohledu na souhlásky
 - snaha být zcela apolitický
- „umění života, je uměním žít a užívat“

Vítězslav Nezval (1900–1958)

- byl český básník, spisovatel a překladatel, spoluzakladatel poetismu, vůdčí osobnost českého surrealismu
 - roku 1922 vstoupil do Devětsilu, spolu s Karlem Teigem, zde se podílel na založení poetismu
 - poté se stal politickým iniciátorem českého avantgardního hnutí a roku 1924 vstoupil do KSČ
 - často cestoval do zahraničí, zejména Francie, a seznámil se zde se surrealisty, jako je André Breton, ve 30. letech se účastnil protifašistického hnutí a byl za to krátce vězněn
- Pantomima* – jeho první poetická sbírka, jedna ze základních knih poetismu
Podivuhodný kouzelník – je báseň, klíčové dílo českého poetismu
Akrobat – akrobat symbolizuje poetistickou poezii a krizi v Nezvalově tvorbě
Manon Lescaut – drama, přeložil a veršoval, považováno za lepší než originál

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Maminka – většina básní souvisí se vzpomínkami na básníkovu maminku

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Úzký vztah dítěte a maminky se nemění, dílo je stále aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Jakýkoli čtenář, kniha nemá blíže konkretizovaného čtenáře.

- **určení smyslu díla:**

Smyslem díla je postihnout citový vztah k mamince, který je asi nejpevnějším poutem mezi lidmi.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Sbírka vyšla roku 1954 po pětiletém zákazu publikace. Seifert za ni získal Státní cenu za literaturu.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramaturgií:**

Není.